

Rasa Kasperienė – etnologijos mokslo krypties doktorantė.

Moksliniai interesai: skaitmeninė humanitarika, virtuali tapatybė, grupiniai procesai.

Adresas: Vlado Putvinskio g. 23–301/302, LT-44243 Kaunas.

Tel. 8 ~ 657 780 26.

El. paštas: rasa.kasperiene@vdu.lt

Rasa Kasperienė: PhD student of Ethnology.

Research interests: Digital Humanities, virtual identity, group processes.

Address: Vlado Putvinskio g. 23–301/302, LT-44243 Kaunas.

Phone: 8 ~ 657 780 26.

E-mail: rasa.kasperiene@vdu.lt

Rasa Kasperienė

Vytauto Didžiojo universitetas

FACEBOOK GRUPĖS IR TAPATYBĖS RIBŲ BRAIŽYMAS

Anotacija

Straipsnyje analizuojama socialiniame tinkle *Facebook* įsikūrusių grupių tapatybės raiška. Atlikus tyrimą ir nustatius savo ir kito tapatybės riboženklis pastebėta, kad analizuojamų grupių narių tapatybės simbolinė takoskyra reiškiasi per politinį ir ideologinį aspektus. Analizuojamų grupių narius vienijančiu ideologiniu politiniu pagrindu tapo senoji sovietmečio politinė santvarka ir ideologija bei jos atkūrimas. Analizuojamų grupių nariai laiko save lietuviais, tačiau dabartinę šalies valdymo sistemą vertina remdamiesi buvusios sovietmečio ideologijos vertybėmis. Susidaro įspūdis, kad analizuojamų *Facebook* grupių narių sovietinių laikų tapatybė patyrė stagnaciją ir nepersiorientavo keičiantis šalies politinei ideologijai arba ji susiformavo socialiniuose tinkluose. Grupių narių diskusijose išryškėjo dvi „kito“ kategorijos: Lietuvos vykdomoji valdžia, politinis elitas ir tautiečiai, kurie nesipriešina Lietuvoje vykdomai politikai. Siekdami paryškinti „kito“ svetimumą grupių nariai Lietuvos politinį elitą prilygina žydams, taip atskirdami valdantįjį elitą nuo visos tautos, o lietuviai, nesipriešinantys vykdomai šalies politikai, įgauna žemesnio mentalinio lygio žmonių pavidalą. Analizuojamų grupių nariams dabartinė liberalioji demokratija ir kova su ja tampa grupę vienijančiais veiksniais. Virtualioje erdvėje palaikoma stipri grupinė tapatybė nėra išsaugoma realioje erdvėje. Fizinio grupių narių kontakto nebuvimas leidžia daryti prielaidą, kad analizuojamų virtualių grupių kuriama bendruomeninė tapatybė yra palaikoma tik virtualioje erdvėje.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tapatybė, virtuali erdvė, *Facebook* grupės, grupinė tapatybė.

Abstract

The object of this publication is the social network Facebook groups identity. After research, it has been observed that the symbolic groups identity fragmentation represents political and ideological aspects. Socialism and its restoration became the ideological political basis uniting analysed groups members. The group's members estimate the current Lithuanian political governance system considering the Soviet period ideology, but in the other hand identifying themselves as Lithuanians. It seems that analysed Facebook groups members has experienced identity stagnation and has not changed orientation together with new accepted country's political ideology. The analysis showed that two "others" categories has emerged: Lithuanian governance, the political elite and compatriots that is not resists Lithuanian policy. In order to highlight the "others" the ruling elite of Lithuania is equated with Jews to split them from the entire nation and anti-resist Lithuanians is equated with lower mental level people. The current liberal democracy and the struggle against it become a grouping factor of analysed group members. A strong group identity maintained in virtual space is not supported in real space. The lack of physical contact between groups members makes it possible to assume that virtual community identity is maintained only in the virtual space.

KEY WORDS: identity, virtual space, Facebook groups, group identity.

doi:<http://dx.doi.org/10.15181/rh.v23i0.1793>

Ivadas

Šiam darbui buvo numatyti du uždaviniai: išanalizuoti virtualių grupių tapatybės bruožus, pasireiškiančius per simbolinius riboženklis, bei palyginti skirtingų grupių simbolinį sienų braižymą ir atskleisti identifikavimosi žymenų savitumus, taip pat palyginti palaikomų tapatybių santykį tarp virtualios ir realios erdvės.

Bendruomene yra laikomi žmonės, turintys bendrų gyvenimosi bruožų, darbų ar vienijančių interesų. Bendruomenių savastį išreiškia kultūriniai požymiai, dažnai funkcionuojantys kaip bendruomenių skirtis liudijantys kultūriniai simboliai ar ženklai. Žmonės gali priklausyti kelioms skirtingoms bendruomenėms. Kiekvienos bendruomenės nariai turi aiškią savo individualiąją tapatybę ir tuo pat metu jie reflektuoja ir simboliškai apsibrėžia grupinę, bendruomeninę tapatybę. Anthony'is Cohenas teigė, kad bendruomenė – tai pačių individų suvoktas socialinis darinys, kuris turi savitą socialinių ribų suvokimą (Cohen 1993). Bendruomenių nariai socialinę takoskyrą braižo patys, bendruomenių savastis jų nariams yra įsivaizduojamų reikšmių pasaulis. Reikšmės priklauso nuo susibūrusios žmonių grupės bendrųjų juos siejančių idėjų, ideologijos, vertybių, tikslų ar pavienių individualių narių siekių. Bendruomenės dažnai nesutelpa į

valstybių rėmus, ypač šiandieniam, globaliam pasaulyje. Vienijantys interesai jungia skirtingų valstybių piliečius į interesų grupes, nepaisančias geografinių platumų ar politinių sienų. Šiuolaikinės informacinės technologijos atvėrė galimybes žmonėms bendrauti ir vienytis savitai, įsitraukiant į virtualią erdvę.

2004 m. įkurtas socialinis tinklas *Facebook* 2017 m. vienijo apie 97,4 proc. visų socialinių tinklų vartotojų Lietuvoje (Katar TNS 2017). Šios socialinės platformos sukūrimo tikslas buvo virtualioje erdvėje susieti realioje erdvėje vienas kitą pažįstančius žmones. Virtualiais ryšiais socialiniame tinkle *Facebook* susieti draugai mato vieni kitų skelbiamus įrašus, nuotraukas ar kitą aktualią informaciją. Informaciją matantys draugai gali komentuoti, o socialiniais jaustukais sureaguoti į draugo parašytą įrašą. Socialinis tinklas *Facebook* pasiūlė vienas kito nepažįstantiems nariams platformą, vadinamą „*Facebook* grupės“. Šios grupės skirtos virtualiai suburti nepažįstamus ir draugus, kurie turi vienodų tikslų, įsitikinimų, į virtualias grupes. Dažniausiai stojimo į grupę kriterijumi tampa jų nuomonė, pažiūros, ideologija ar siekiai. Pavyzdžiui, studentai ieškos grupių, kuriose yra susibūrę jų universiteto, dalyko ar kurso studentai, o žaliavalgiai – grupių, kuriose propaguojama sveika mityba bei dalijamasi žaliavalgiško maisto ruošimo receptais. *Facebook* grupių ypatybė ta, kad siekiant komentuoti ar skelbti informaciją norimoje grupėje reikia pereiti grupės įstojimo etapą. Siekdamas prisijungti prie norimos grupės vartotojas stojimo į grupę mygtuko paspaudimu pareiškia norą prisijungti prie grupės, o administratorius patvirtina arba gali atmesti kandidato narystę. Po patvirtinimo procedūros vartotojai „įstoja“ į norimą grupę ir tampa visaverčiais grupės nariais. Nuo to momento jie gali diskutuoti, dalytis informacija su kitais grupėje esančiais nariais.

Taigi, šiuo darbu siekiama išanalizuoti socialiniame tinkle *Facebook* įsikūrusių grupių tapatybės raišką: kaip tapatumo ribas suvokia ir braižo grupių nariai, kokiais simboliniais ženklais išreiškiamos „savo“ ir „svetimo“ idėjos bei priklausymas ar nepriklausymas grupei. Straipsnio objektas – virtualių grupių tapatybės simbolinių riboženklių raiška socialiniame tinkle *Facebook*. Virtualių grupių narių simboliniais riboženkliais laikysime įrašuose ar komentaruose išsakomas vertybes, idėjas, pažiūras. Virtualių grupių narių simboliniais riboženkliais taip pat pasirinkome grupių narių įrašuose skelbiamus grupės ideologiją ar siekius nusakančius kultūrinius

simbolių. Kadangi socialinis tinklas *Facebook* yra virtualios grupės komunikacijos sistema, tyrime svarbu užfiksuoti grupės nariams aktualią už grupės ribų skelbiamą ir į grupės aplinką kartu su komentarais patenkančią informaciją. Svarbu pastebėti, kuri patenkanti į grupės aplinką informacija sutampa su grupės narių nuomone ir yra vertinama teigiamai, o kuri informacija vertinama neigiamai. Tai taip pat atskleis grupės narių ideologiją. Taikomi interpretavimo, lyginimo ir konteksto metodai.

Identiteto raiškai apibūdinti svarbi Fredriko Bartho idėja, kad socialinės grupės pačios apibrėžia savo identitetą (Barth 1969). Autorius teigia, kad identitetas pasireiškia brėžiant panašumo ir skirtingumo ribas socialiai sąveikaujant, o identitetą galima apčiuopti ribų brėžimo metu. Vėliau F. Bartho mintis papildė A. Cohenas, kuris teigia, kad bendruomenė esanti kultūrinis laukas, turintis daugybę simbolių, kuriais varijuodami individai konstruoja bendruomenės identifikacinius riboženklis (Cohen 1993). Grupinių tapatybių pokyčio kaitą lemia tam tikrų istorinių laikotarpių transformacijos, kada nacionalinė valstybė šias tapatybes formuoja per spaudą ir besikuriančias naujas organizacijas (Savoniakaitė 2006), o identitetas gali būti iššamonintas valstybės (Čiubrinskas 2008). Simboliai žmonių sąmonėje yra sudaiktinami ir pamažu tampa identifikavimosi objektais (Čiubrinskas 2008). Taip pat grupės simbolika atskleidžia vyraujančią grupės ar individų ideologiją ir grupės tikslus bei siekius (Firth 1973).

Interneto atsiradimo ir technologijų pažanga paskatino kalbėti apie naujas bendruomenių rūšis – virtualias bendruomenes. Virtualios bendruomenės – tai naujas komunikacijos pagrindu susikūrus bendruomeninis darinys (Memmi 2006). Joonas Kohas ir Youngas Gulas Kimas teigia, kad virtualios bendruomenės susidaro vedamos bendrų interesų, o joms susiburti padeda technologijos. Skirtingai nei realiose bendruomenėse, dalyvavimą šiose bendruomenėse lemia techninių sąlygų turėjimas. Autoriai įvardija šias bendruomenes bendruomenėmis, komunikuojančiomis kompiuteriu (*computer mediated communities*) (Koh, Kim 2003). Kompiuteris, būdamas bendravimo įrankis, čia tampa bendravimo tarpininku, transformuojančiu tarpasmeninę komunikaciją „veidas į veidą“, pagrįstą dialogu, į vienasmenę minčių išraišką, panašią į monologą, o komentarai rodo slaptas, užslėptas ir realiame pasaulyje retai kada aplinkiniams išsakomas nuomones, rūpesčius (Šidiškienė 2009). Individų ar grupių tapatybės gali kisti, atsižvelgiant į kritines aplinkybes (Brauchler 2013), o virtualioje

erdvėje esanti informacijos pasirinkimo galimybė gali įkūnyti daugialypę tapatybių aibę, kuri virtualioje erdvėje, komunikuojant su skirtingiems interesams atstovaujančiais grupių nariais, turi prisitaikyti (Donath 1995).

Pastaruoju metu vykstant politinėms krizėms pasaulyje kartu keičiasi ir Rusijos politika užsienio šalių atžvilgiu. Remiantis NATO ataskaitomis Rusijos propagandinė kampanija suaktyvėjo 2014 m. ir ji buvo nukreipta į tokias masinės komunikacijos priemones, kaip televizija ir internetas (NATO 2016). Žiniasklaidos priemonėmis perduodama informacija pasiekė ir socialinius tinklus. Anot Veronikos Solovian, socialinėse medijose veikiantys *bot*¹ ir *hibridiniai troliai*² siekia suklaidinti skaitytojus arba užmaskuoti tikrąją informaciją pasitelkdami dezinformaciją. Hibridiniai troliai daugiausia veikia politinių diskusijų lauke (Kioski 2015). Dezinformacija perkopia ir socialinio tinklo *Facebook* erdvę ir nukreipia propagandą į politinio protesto grupes bei jų narius (NATO 2016). Socialinio tinklo vartotojai, siekiant klaidinti ir pavergti protus, yra *užverčiami* didžiuliu kiekiu dezinformacijos ir propagandos. Todėl šiame tyrime svarbu atsižvelgti į tai, kad socialinio tinklo *Facebook* grupėse skelbiami įrašai tampa manipuliacijos įrankiais siekiant paveikti skaitytojų tapatybę.

Virtualios erdvės tyrinėjimai dar nėra pažengę, todėl dar nėra nusistovėjusios bendros terminologijos. Mokslininkai virtualioje erdvėje vykdomą duomenų rinkimą įvardija skirtingais pavadinimais: kibernetine etnografija, netnografija ar tinklų etnografija. Šiame darbe empirinių duomenų rinkimą virtualioje erdvėje vadinsime skaitmenine etnografija.

Tyrimui medžiaga rinkta socialiniame tinkle *Facebook*. Šiam tyrimui pasirinktos dvi *Facebook* grupės³: *Užgrobtą Lietuvą* bei *Lietuva laisva*. Šių virtualių grupių nariai yra susibūrę į virtualias grupes siekdami priešintis globalizacijai ir kritikuoti Vakarų valstybių ir Lietuvos vykdomą politiką,

¹ Automatinės komentavimo kompiuterinės programos.

² Asmenys, už atlygį komentuojantys socialiniuose tinkluose ir portaluose. Troliai reikiama tema paveikia komentavimą tam, kad skaitantysis asmuo būtų suklaidintas, o dalyvaujantysis diskusijoje nustotų komentavęs. Hibridiniai troliai dažniausiai veikia politinių diskusijų lauke.

³ Socialinio tinklo *Facebook* viešos grupės yra prieinamos tik registruotiems vartotojams. Neprisiregistravę šiame tinkle vartotojai negali matyti grupių narių ar pavienių vartotojų komentarų, net jei jie ir yra vieši. Dėl šių aplinkybių iškyla klausimas dėl tyrėjo ir pateikėjo etikos. Siekiant užtikrinti etinius aspektus tyrimui pasirinktų socialinio tinklo *Facebook* grupių pavadinimai buvo pakeisti, o norint užtikrinti grupių narių konfidencialumą straipsnyje nebus įvardijami įrašų ar komentarų autoriai.

o grupių narius vienija jų noras matyti teisingą ir kitokią Lietuvos politinę valdymo sistemą. Tyrimo medžiaga tapo grupės narių tekstiniai įrašai, komentarai bei socialiniai jaustukai ir vizualinės raiškos. Tyrimo medžiaga buvo papildyta grupių administratorių sukurtais grupių aprašais bei išskirtiniais įrašais. Tyrimo medžiagą sudarė 400 paskutinių kiekvienos grupės skelbiamų įrašų (po 200 iš kiekvienos grupės). Įrašai surinkti 2017 m. vasario 8–9 dienomis. Seniausias įrašas buvo 2016 m. kovo 6 dienos, o naujausias – 2017 m. vasario 9 dienos. Empirinę medžiagą papildė grupių pavadinimai, aprašymai, esama bei buvusios sienos nuotraukos, įrašus lydintys nuotraukos ir komentarai.

Facebook grupės: kūrimas, veikimas

Socialiniame tinkle *Facebook* vartotojas, norėdamas įkurti grupę, turi pereiti grupės įkūrimo ir įforminimo etapus. Socialinėje platformoje paspaudus mygtuką „kurti grupę“ kūrėjas privalo įvesti grupės pavadinimą, pakviesti įstoti į grupę nors vieną interneto vartotoją, kuris turi elektroninį paštą arba socialinio tinklo *Facebook* paskyrą, bei nustatyti grupės privatumo būseną. Grupės gali būti viešos, uždaros bei slaptos. Viešos grupės nariai ir jų skelbiamas turinys yra matomas visų socialinio tinklo vartotojų. Uždarų grupių narius gali matyti kiekvienas *Facebook* vartotojas, tačiau negali matyti grupės narių skelbiamo turinio. Slaptų grupių narių nei skelbiamos informacijos negali matyti niekas iki tol, kol netampa grupės nariu. Socialinio tinklo *Facebook* dalyviai tik po įstojimo į pasirinktą grupę procedūros gali skelbti įrašus. Socialiniame tinkle *Facebook* grupių bendruomeniškumą galima identifikuoti remiantis narių įforminimo procesu. Individas, norintis prisijungti prie virtualios grupės, turi siųsti užklausą. Naujo grupės nario autorystę, po peržiūros proceso, patvirtina tik grupės administratorius. Patvirtinus autorystę naujasis narys grupėje gali skelbti įrašus, komentuoti, dalytis informacija kitose *Facebook* grupėse ar savo paskyroje.

Įprastai socialiniame tinkle *Facebook* grupės administratoriumi tampa grupės įkūrėjas. Įkuriant grupę reikia pateikti grupės pavadinimą, o naujų grupės narių, aprašymo, sienos iliustracijos pridėjimas nėra būtinas. Prisijungti prie grupės administratorius gali keliais būdais: asmeniškai siųsdamas kvietimą elektroniniu paštu arba pridėdamas administratoriaus

Facebook draugų sąrašė esančius asmenis. Narystę grupėje asmenys patvirtina mygtuko paspaudimu. Administratorius gali suteikti administratoriaus teises kitiems grupės nariams. *Facebook* administratoriaus teises turintys grupės nariai gali: pateikti naują ar keisti grupės aprašymą, keisti grupės sienos iliustraciją, keisti grupės pavadinimą, išskirti aukščiausiai pasirodančius įrašus, panaikinti kitų narių skelbiamus įrašus ar komentarus.

Komunikacinėje socialinėje platformoje *Facebook* grupės narių veikla grupės aplinkoje gali reikštis įvairiausiai būdais: per įrašus, komentarus, socialinių išraiškų mygtukus, vaizdo ar garso įrašų įkėlimą, grupės narių apklausos sukūrimą, failų, dokumentų įkėlimą ir t. t. Nors socialinio tinklo *Facebook* teikiamų komunikacinių įrankių spektras yra platus, tačiau grupių nariai dažniausiai komunikuoja skelbdami įrašus, komentarus ar socialiniais išraiškų mygtukais reaguodami į kitų grupės narių skelbiamą informaciją.

Socialinio tinklo *Facebook* grupių įrašuose galima skelbti tekstinę, vaizdinę informaciją ar nuorodas, vedančias į interneto svetaines bei socialinius tinklus. Jei įrašė bus pateikta informacija iš kito internete esančio šaltinio be papildomo tekstinio įrašo, tada pati socialinio tinklo *Facebook* platforma sugeneruos įvadinį tekstą.

Šis tyrimas nagrinėja socialiniame tinkle *Facebook* įkurtų grupių arba bendruomenių *Užgrota Lietuva* bei *Lietuva laisva* narių komunikacinę veiklą ir skelbiamą informaciją kaip lauką ir duomenis, kuriuose išryškėja tų grupių tapatybių bruožai ir ribas kuriantys ženklai. Šios grupės yra atviros ir viešos, todėl grupėse skelbiamą informaciją gali matyti kiekvienas socialiniame tinkle registruotas vartotojas. Atvirų grupių informacija yra prieinama visiems socialinio tinklo vartotojams, o grupių narių skelbiama informacija yra aptinkama *Facebook* paieška. Socialinis tinklas *Facebook* nepateikia ir tik grupių administratoriams leidžia matyti visą bendrą grupės veiklos istoriją, tad tyrėjui tenka tenkintis tik bendrine, visiems prieinama informacija: grupės pavadinimu, grupės narių ir administratorių sąrašu, grupės aprašu, išskirtiniu įrašu, grupės narių įrašais, komentarais ir jaustukais. Šios abi grupės yra atviros, o įrašus ir komentarus gali matyti kiekvienas socialinio tinklo *Facebook* vartotojas.

Socialiniame tinkle *Facebook* grupė *Užgrota Lietuva* vienija 2995 narius, o administruojantis šią grupę yra tik vienas asmuo. Grupės apraše teigiama, kad ši grupė – „tai antisisteminė antiglobalistinė grupė, kurios

tikslas – Lietuva be JAV ir Briuselio marionečių valdžioje“ (RKA 2017). Remiantis grupės narių skelbiamomis iliustracijomis, grupė buvo įkurta 2013 m. kovo mėnesį. Grupė *Lietuva laisva* turi 608 narius, iš kurių trims grupės nariams yra priskirtos administracinės teisės. Šios grupės apraše yra teigiama, kad grupė yra įkurta „tiems, kurie nori laisvos Lietuvos ir supranta, kad šiandien mes esame vakarų kolonija“ (RKA 2017). Taigi šių grupių narių susibūrimo idėja yra paremta noru priešintis Vakarų kryptimi orientuotai Lietuvos politikai bei kovoti už laisvą ir nepriklausomą Lietuvą.

Tapatybių konstravimas virtualioje erdvėje ir ribų braižymas: simboliniai riboženkliai

Socialiniame tinkle *Facebook* įsikūrusių grupių narių norą ir tikslą burtis galima išvelgti analizuojant grupių aprašus. *Facebook* grupių aprašai – tai savotiški identifikavimo žymenys, nurodantys kitiems *Facebook* vartotojams grupės įkūrimo tikslą. Grupės *Užgrobita Lietuva* apraše plačiau išryškėja jos tikslai bei siekiai: „Lietuvos gelbėjimo iniciatyva, tai antisiseminė antiglobalistinė grupė, kurios tikslas – Lietuva. Lietuva be JAV ir Briuselio marionečių valdžioje <...>. Tautą veda ne filosofai ar muzikantai, bet Lietuvą mylintys ir ją ginti sugebantys karžygiai“ (RKA 2017). Kitos analizei pasirinktos grupės *Lietuva laisva* apraše detalčiau yra pateikiamas grupės sukūrimo tikslas: „Grupė skirta tiems, kurie nori laisvos Lietuvos ir supranta, kad šiandien mes esame vakarų kolonija.“ Analizuojamų grupių antraštinė informacija atskleidžia grupių susibūrimo siekius ir identifikacinius riboženklis. Grupės narius vienijančiu veiksmu yra tapęs noras priešintis Lietuvos valdžios vykdomai vakarietiškai politikai bei reikšti nepasitikėjimą Lietuvos valdžia. Antraštinėje informacijoje išryškėja grupės narių nusiteikimas prieš Vakarus pabrėžiant *Vakarų sąmokslą* mitą. *Facebook* grupių įkūrėjai, kurdami grupių aprašus, siekė kuo tiksliau įvardyti grupių įsikūrimo tikslus tam, kad į šių grupių veiklą įsitrauktų asmenys, manantys, neva Lietuva Vakarų okupuota, o pasipriešinimas okupacijai gali atvesti Lietuvą į laisvę.

Grupės narių siekiai bei ideologija atsiskleidžia ir kitose *Facebook* grupių paskyros matomose vietose. Atsidarius socialinio tinklo *Facebook* grupės paskyrą vienu matomiausių objektų yra „išskirtinis įrašas“. Išskir-

tiniu įrašu gali tapti bet kuris grupės nario ar administratoriaus socialinio tinklo *Facebook* grupėje paskelbtas įrašas. Išskirtas grupės įrašas atsiduria aukščiausioje pozicijoje, o kiekvieną kartą įėjus į *Facebook* grupę jis yra pirmiausia atvaizduojamas. Šis įrankis yra sukurtas siekiant grupės narius informuoti apie aktualiausią informaciją. Grupės *Užgrobita Lietuva* išskirtiniu įrašu yra tapęs vasario 16 dieną sukurtas įrašas. Šiame įrašė pateikiama nuoroda į studijos „Gin-dia“ tinklalapį, kuriame yra paskelbta Vydūno raštų III tomo ištrauka iš skyriaus „Socializmas“. Išskirtinio įrašo įžanginis tekstas į pateikiamą tinklalapio nuorodą yra minėto kūrinio ištrauka: „[A] ukštas dalykas. Socializmas bus žmonijos ateities gyvenimo forma. Bet jame turi užtekėti pilnai ir šviesiai aukštojo žmoniškumo saulė“ (RKA 2017). Grupės nariams ideologiniu pagrindu yra tapęs socializmo laukimas. Karlas Marksas tvirtino, kad socializmas – tai pirmoji, žemesnioji, komunizmo fazė, prasidedanti pereinant iš kapitalizmo į socializmą, o komunizmas neišvengiamai pakeis kapitalizmą. XX a. pradžioje išsakytos socializmo idėjos šios grupės narių buvo prikeltos XXI a. ir tapo virtualią grupę identifikuojančiu riboženkliau, atskiriančiu ją nuo kitų virtualioje erdvėje veikiančių grupių. Nors XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Europoje plačiai pasklidusi socializmo ideologija yra tapusi grupę *Užgrobita Lietuva* apibūdinančiu riboženkliau, tačiau šiam ideologiniam tapatybės bruožiui yra suteikiama artimesnė grupės narių tautybei identifikacija. Artimu vienijančiu grupėje lietuvius veiksmu tapo Vydūnas ir jo kūrinio ištrauka. Vytis Čiubrinskas teigia, kad lietuviškojo identiteto trajektorijos jungia įvairiausius tautiškumo, kaip tapatinimosi su (lietuvų / Lietuvos) tauta, aspektus (Čiubrinskas 2008), todėl lietuviai, veikiantys socialinio tinklo grupėse, identifikaciniu socializmo tapatybės riboženkliau pasirenka lietuviams artimesnį XX a. pradžios tautos veikėją, kuris tampa grupės idėjiniu pagrindu.

Grupės *Lietuva laisva* išskirtiniu įrašu yra tapęs vasario 24 dieną grupės nario paskelbtas įrašas su nuoroda į „Ldiena.lt“ svetainėje skelbiamą straipsnį „Infomacinio fronto kariai, kovojantys prieš Lietuvą – pilnas sąrašas“ (RKA 2017). Įrašo įvadiniame tekste teigiama: „LIETUVI, PAŽINK SAVO TAUTOS PRIEŠUS! Vagys, banditai, išgamos ir iškrypėliai valdo Lietuvą tik todėl, kad jie per Masinio Durninimo Priemonės ĮKALA žmonėms į galvas KLAIDINANČIĄ PASAULĖŽIŪRĄ. Išvaduok žmogaus protą nuo melo ir propagandos demonų – ir jis taps laisvas. BROLIAI

LIETUVIAI – TAPKIME LAISVI!“ (RKA 2017). Remiantis išskirtiniame įrašė skelbiama informacija galima nusakyti šios grupės narius vienijančią idėją. Grupės nariams aktualia idėja yra tapęs siekis priešintis menamiems tautos priešams ir klaidinančioms masinės žiniasklaidos priemonėms. Grupės nariams „šviesus protas“ simbolizuoja alternatyvų mąstymo būdą, kuris yra priešingas Lietuvoje vyraujančiai politinei nuomonei. Neva demokratinis Lietuvos valdymas yra netinkamas tautai. „Laisvės“ samprata taip pat yra skiriamasis šios grupės bruožas. „Laisvę“ šios grupės nariai suvokia kaip alternatyvios politinės nuomonės palaikymą ir nenorą pasiduoti dominuojančiai politinei nuomonei Lietuvoje. Grupės nariai teigia, kad Lietuvoje dominuojantis viešas politinis diskursas yra nepatikimas, nes valdžios atstovai, neva pasinaudodami masinio informavimo priemonėmis, tautiečiams teikia klaidinančią informaciją, o neva teisingai mąstantys individai yra *informacinio fronto kariai*, siekiantys kovoti su tautos priešais.

Grupių bei išskirtiniai įrašai yra grupių reprezentacinė informacija, iš kurios kiti socialinio tinklo vartotojai sužino susibūrusios grupės pobūdį, pasireiškiantį per simbolinius riboženklis. Analizuojamų grupių simboliniais riboženkliais tapo politiniai aspektai, o grupės narius vienijančiais simboliais – laisvės, išsilaisvinimo sąvokos. Šiais ribiniais tapatumo žymenimis pasirenkami artimesni individams tapatinimosi su lietuvių tauta aspektai, kurie pasireiškia per grupės narių pasirinktų ideologinių lyderių išreikštas mintis ar kviečiant tautiečius kilti į kovą su tautos priešais.

„Svetimo“ tapatumo ribų dėmenys

Tapatybės aspektas sietinas su noru atsiskirti nuo kitų. Jis kuriamas per santykį su „kitu“. Individai ir grupės save apibrėžia įvertindami „kitą“. Šis santykis yra kontrasto ir priešpriešos santykis, kuris gali būti išreikšiamas per negatyvias reikšmes. Gerdas Baumannas teigia, kad tapatumo takoskyra yra susijusi su „savo“ ir „kito“; kaip negatyvaus atvaizdo, kūrimu (Baumann 2004). Neretai negatyvus požiūris į „kitą“ yra susijęs su stereotipizacija. Kiekvienai bendruomenei būdingas savų vertybių iškėlimas aukščiau kitų bendruomenių. Tai dažniausiai tampa supaprastintos kategorizuotos prielaidos, kurias mokslininkai įvardija stereotipais. Pasak Huberto Duijkerio ir Nico Frijdos, stereotipų terminu apibūdinamos santykinai patvarios apibendrinančios nuomonės, apimančios (atvira ar paslėpta

forma) vienos ar kitos tautos vertinimo elementus (Duijker, Frijda 1960). Negatyvus „kito“ vertinimas savotiškai apibrėžia ir atskiria individus ar bendruomenę nuo „kitų“. Taigi, bendruomenės bei individai savo tapatybę išreiškia per negatyvų „kito“ atspindį, kuris neretai tampa stereotipu.

Analizuojamų grupių turinyje daugiausia dėmesio skiriama „kitiems“ aptarti. Grupių narių „kitų“ skirstymas į savus ir svetimus vyksta pagal politinį ir ideologinį aspektus. Pozityviai grupių nariai vertina tuos asmenis, individus ar kitas *Facebook* įsikūrusias grupes bei puslapius, kurie sutampa su analizuojamų grupių narių išsakoma ideologija ir siekiais priešintis Lietuvoje vykdomai politikai. Neigiamai vertinami yra politiką vykdanți valdžia ir ją palaikantys asmenys. Tad grupių narių diskusijose išryškėjo dvi negatyvų atspalvį turinčios „kito“ kategorijos:

- Lietuvos Seimo nariai, vykdomoji valdžia ir politinis elitas.
- Tautiečiai kurie nesipriešina ir sutinka su Lietuvoje vykdoma politika.

„Savo“ ir „svetimo“ atskyrimo kategorijos pasireiškia per buvusią ir esamą politinę valdymo ideologiją. Analizuojamų grupių narių akimis, lietuviai, esantys dabartinėje valdžioje ir vykdančios demokratinę valstybės valdymo politiką, išsiskiria savo antžmogiškumu, kuris atsiranda dėl savanaudiškų paskatų. Buvusi SSRS vykdoma politika jiems yra sava, pasireiškianti per tikrąjį žmogui suteikiamą socialinį gėrį: „[Ž]odžio laisvės uždraudimas, visuotinės korupcijos valstybė tapo „patriotų“ veiklos skiriamasis bruožas. Jie sakė, kad reikia sugriauti nekonkurencingą produkciją gaminančias gamyklas, tautos 50 metų kurtą turtą išdalinti laisvosios rinkos sukčiams, sunaikinti visą ekonominę ir socialinę struktūrą, kadangi visa tai yra „sovietinis“ palikimas ir tarnauja tautai, o ne sukčiams. Ir jie sunaikino viską, prie ko prisilietė <...>. Sugriautos Lietuvos tarybinio turto užteko, kad 3 000 parazitų taptų milijonieriais, o 3 mln. lietuvių taptų skurdžiais“ (RKA 2017). „Svetimo“ savanaudiškumo takoskyra reiškiasi per stereotipizavimą. Analizuojamų grupių nariai įrašuose smarkiai kritikuoja dabar Lietuvoje vykdomą demokratinę politiką, politinį elitą, Seimo narius ir juos įvardija „uzurpavusiais valdžią vagimis“: „[P]agrindinis ŠŪDELIČIO uždavinys – skaldyti, klaidinti ir gąsdinti, kad sąžiningi ir protingi nesusivienytų prieš vagis ir išgamas, sąjūdistinio perversmo metu uzurpavusius valdžią“ (RKA 2017). Asmeninės naudos siekis, pasireiškiantis per „kito“ išskyrimo kriterijus, grupių narių yra dar labiau paryškinamas pabrėžiant,

kad valdžioje esantys lietuviai prisideda prie kitų šalių vykdomos sąmokslų teorijos: „Lietuva yra JAV vasalas, priklausantis nuo JAV finansinių institucijų“ (RKA 2017). Taigi „svetimas“ tampa ne tik antžmogiškumu pasižymintis savanaudis, bet ir dėl asmeninių paskatų išduodantis tautiečius.

Analizuojamų grupių narių takoskyra tampa etniškumas, o „savas“ yra prilyginamas kitai etninei grupei. Analizuojant *Facebook* grupes galima pastebėti, kad valdančiojo politinio elito grupė analizuojamų grupių narių įrašuose neretai įgauna sionizmo atspalvį. Analizuojamų grupių narių pasaulėvaizdyje Lietuvos valdžios atstovai, įgavę sukčių ir vagių įvaizdį, neretai yra siejami su žydais. Lietuvių politinis elitas, Seimo nariai ar Vyriausybės atstovai dėl jų neva esamo sukštumo yra pavadinami žydais: „Žinoma, pirmiausia reikėtų suprasti, kad kalba eina ne šiaip apie žydus – žydų tautą, o apie žydus – kultūrinę judėjimą mafiją. Antra, nepamiršti, kad pinigai, kurių valdžią taip šlovina straipsnio herojus – yra tik IŠVESTINĖ VALDYMO PRIEMONĖ“ (RKA 2017). Analizuojamų grupių narių noras stereotipizuoti „kitą“ yra tapęs vienu iš jų tapatybių raiškos riboženklų. Lietuviams yra būdinga priskirti sukčiavimą ir gudrumą žydams. Anot Laimutės Anglickienės, lietuvių tautosakoje yra iškeliamas žydų prekybinis gudrumas ir apskrumas: „Vieni tikėjo, kad jie prekiauja sąžiningai, kiti vadino juos vagimis“ (Anglickienė 2006). Lietuvių tautosakoje neretai žydai dėl jų sumanumo ir apskrumo buvo neigiamai vertinami ir stereotipiškai įvardijami „vagimis“. Tad analizuojamų grupių narių noras sukštumą sieti su žydais nenutolo nuo lietuvių klasikinio „kito“ stereotipizavimo, o etninė takoskyra pabrėžia grupės siekį „svetimą“ sieti su kita etnine grupe. Dar vienas svarbus aspektas valdžioje esantiems asmenims priskirti sionistinį atspalvį yra susijęs su šiuolaikinėje visuomenėje kilusiu senų mitų atgimimu. XIX a. caro saugumo dalinių sukurtas sionistinis mitas puikiai praverė sovietiniais laikais. Buvo teigiama, kad žydai Vakaruose yra sukūrę slaptas organizacijas, siekiančias užvaldyti visą pasaulį. Šiuolaikiniai radikalūs pokomunistiniai mitai sulieja jakobinišką lenininę „budrumo ir nesitaikstymo“ logiką su pažiūromis, kurias tarpukariu gynė ksenofobiška kraštutinė dešinė (Tismaneanu 2003). Dėl praktinių politinių sumetimų „kiti“ pradėti vaizduoti demoniškai. Todėl analizuojamų grupių nariai Vakarų kryptimi vedančius politikus prilygina žydams ir sieja juos su neva sionizmo atspalvį turinčiomis Vakarų organizacijomis, kurios yra įkurtos pasauliui užvaldyti. Praeities mitas yra gajus šiuolaikinėse informacinėse

politinio protesto bendruomenėse ir tampa vienu iš grupės identifikavimosi riboženklių.

Individas, nusakydamas savo tapatybę, išskiria save iš kitų ir kartu apibrėžia savo bruožus, kurie jį sieja su bendruomene ir tauta. Analizuojamų grupių „kito“ atskyrimas reiškiasi per laiko ir valstybės valdymo ideologijos dimensijas. Buvusi sovietinių laikų Lietuvos valdymo ideologija tampa sava, o šiuolaikinis demokratinis valstybės valdymas atrodo svetimas ir nepatikimas. Žlugus Sovietų Sąjungai demokratinis pagrindas Lietuvą valdantis politinis elitas tampa svetimas ir patenka į neigiamai vertinamą „kito“ kategoriją. Nors šie asmenys yra tos pačios tautos atstovai, tačiau, tiriamų Facebook grupių narių akimis, jie tapo tokie svetimai, jog prilygsta kitai etninei grupei. Šių grupių narių tapatybė sietina su sovietinių laikų Lietuva, nes praeities valstybės valdymo ideologinės nuostatos tampa savos, o nepriklausomybės laikotarpiu pasikeitusi šalies valdymo politinė ideologija tampa svetimais ir nepriimtina.

Atsižvelgiant į lenkų mokslininkų socialinių manipuliacijų technologijų socialiniuose tinkluose (*Facebook, YouTube, Twitter*) tyrimus, galima teigti, kad *trolių* platinamos dezinformacijos tematika yra susijusi su Vakarų demonizavimu. *Troliai* platina idėją, kuria kaltina Ameriką ir Vakarus dėl visų pasaulinių negandų. Neva Amerika ir Vakarai yra atsakingi už karinius konfliktus, badą ar net viruso protrūkius, nusinešusius daugybę aukų. Mokslininkai teigia, kad šio sąmokslas mitas yra paremtas slaptųjų organizacijų, kurių tikslas nuskurdinti tautas, pasiglemžti jų turtą ir visur sėti paniką, įkūrimu (NATO 2016). Aptartieji „svetimo“ tapatybės simboliai sutampa su Lenkijos mokslininkų socialinių tinklų tyrimų išvadomis. Analizuojamų grupių narių įrašuose „svetimo“ paveikslas atsiskleidžia per sąmokslas ir apgavystės simbolinius identifikavimo matmenis.

Išanalizavus empirinę medžiagą buvo pastebėta, kad grupių narių pasaulėjautoje atsiranda dar viena „kito“ kategorija. Į šią kategoriją pateko visi Lietuvos piliečiai, kurie nesipriešina ir sutinka su Lietuvoje vykdoma politika. Analizuojamų grupių nariai kitaminčius tautiečius sumenkina pavadinami juos *kvailėliais*: „Kvailėliams, svaigstantiems apie laisvą rinką, galimybes visiems ir sąžiningai uždirbtą milijoną“ (RKA 2017). Žmogiškumo trūkumas tampa tapatybės riboženkliais, atskiriančiu analizuojamų grupių narius nuo kitų tautiečių. Analizuojamų grupių narių įrašuose kitaminčiai lietuviai yra praradę žmogiškumo jausmą ir yra įgavę Lietuvos

politinės struktūros garbintojų įvaizdį: „<...> kurie myli ne savo kraštą, ne savo žmones, ne savo kalbą ir papročius, bet politinę struktūrą – valstybę. Jie myli prezidentę, Seimą, Vyriausybę su visomis ministerijomis ir departamentais, teismus, kalėjimus, antstolių kontorą ir visą valstybės valdininkiją“ (RKA 2017). Abiem atvejais „kito“ atskyrimas pasireiškia išryškinant kitaminčių tautiečių mentalinius trūkumus. Intelektiniai trūkumai pasireiškia negebėjimu suvokti „tikrosios“ tiesos, o dvasiniai trūkumai – pilietinių vertybių persiorientavimu.

Socialiniame tinkle veikiančios *Facebook* grupės yra informaciniu pagrindu susibūrusios virtualios bendruomenės. Šių grupių tikslas yra dalytis jiems būdinga informacija. Todėl tikrosios informacijos supratimas ir vertinimas tampa simboline siena, atskiriančia analizuojamų grupių narius nuo kitų grupių ar tautiečių. Suprantantys ir vertinantys tikrąją tiesą asmenys tampa savi, o svetimi tampa tautiečiai, dėl žmogiškų ydų nesugebantys įvertinti ir suprasti esamos „tikrosios“ tiesos. Žmogiškosios ydos pasireiškia per menkesnį intelektualinį suvokimą bei dvasinį disbalansą, dėl kurių tautiečiai pereina į „svetimo“ kategoriją.

„Savo“ tapatumo ribų dėmenys

Taigi, apžvelgę analizuojamų grupių įrašuose ir komentaruose „kito“ įvaizdį, aptarkime, kaip grupių nariai identifikuoja save ir grupę. Kokie simboliniai skiriamieji ženklai įrašuose išryškėja žvelgiant į „savus“? Išanalizavus empirinę medžiagą, pastebėta, jog analizuojamų grupių „savo“ identifikacija atsiskleidžia taip pat politiškai ideologiniu aspektu. Praeityje buvusi Sovietų Sąjungos santvarka yra priešinama esamai demokratinei valstybės valdymo politikai. Buvęs komunizmas grupės nariams tampa savas, o šiuolaikinis valstybės valdymo ideologinis pagrindas tampa svetimas ir yra prilyginamas kitai visa griaušančiai nacijai. Analizuojamų grupių narių nuomone, tikrasis lietuviškumas ir tautiškumas buvo puoselėjamas tik sovietiniais laikais, o šiuolaikinėje visuomenėje jis yra naikinamas: „Tarybinėje Lietuvoje, kaip ir kitose tarybinėse respublikose, nebuvo naikinamas tautiškumas, o kaip tik net stengiamasi kuo labiau tai puoselėti. Prisiminkime, kad ir Valstybinį dainų ir šokių ansamblį „Lietuva“, kuris įkurtas 1941 metų vasario 22 dieną, kaip tik šiais metais švenčiame 75-ąjį jubiliejų. Štai ką kūrė Tarybinėje Lietuvoje, tikrąjį lietuviškumą <...>. Tai-

gi, gal ne viskas buvo tobula, bet mes tada gyvenome lietuviškoje aplinkoje ir jautėmės tikrais lietuviais :)“ (RKA 2017). Sovietų Sąjungos laikais puoselėjamas lietuviškumas tampa vertybe ir identifikavimosi ašimi. Praeityje susiformavusi ideologija yra perkeliama į šiuos laikus ir vertinama jaučiant ilgesį seniems laikams. Šie duomenys sutampa su NATO išvadomis apie dezinformacijos ir propagandos kampanijas socialiniame tinkle *Facebook* (NATO 2016). Tyrimas atskleidė, kad sovietinių laikų ilgesys, jų aukštinimas ir priešinimas Vakarams dažnai pasireiškia propagandiniuose tekstuose. Ši nostalgija atsiskleidžia ir politinio protesto *Facebook* grupių įrašuose. Tekstuose kuriamas tapatinimosi diskursas glaudžiai susijęs su sovietinių laikų ilgesiu ir noru prikelti buvusių santvarką.

Svetimumo jausmas naujai Lietuvos valdymo sistemai, šiuolaikinis lietuviškumo „naikinimas“ analizuojamų grupių narius skatina priešintis ir nepaklusti esamai politinei sistemai. Peržvelgus grupių narių įrašus paaiškėjo, kad skiriamuoju vienijančiu simboliu tapo noras priešintis dabartinei Lietuvos ir Vakarų politinei sistemai. Neretai dabartinė Lietuvos demokratinė politinė sistema analizuojamų grupių narių yra vertinama pasitelkiant XX a. terminologiją: „Galime neabejoti, kad tol, kol leisime mūsų šaonei būti valdomai buržuazinės ideologijos iliuzijų, šiai sistemai rimčiau pasipriešinti ar, juo labiau, iš jos išsivaduoti niekaip negalėsime. Matydami, kokia bloga, netoleruotina yra esama padėtis, ir norėdami ją pakeisti, turime išeiti už šios santvarkos ir jos ideologų mums siūlomų fiktyvių sprendimo būdų“ (RKA 2017). Šis sąvokų pasirinkimas nurodo grupių narių identifikacinius žymenis – XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ir vėliau visą sovietmetį SSRS gyvavusi komunizmui artima marksizmo klasių kovos teorija po nepriklausomybės griūties nebuvo pamiršta. Ši ideologija išliko ir buvo prikelta naujam gyvenimui bei tapo savasties riboženkliais analizuojamų grupių nariams. Analizuojamų grupių nariai, remdamiesi buvusią klasių kovos ideologija, vertina esamą Lietuvos politinę sistemą ir XX a. socialinės lygybės kovą perkelia į dabartinį laikotarpį.

Analizuojamų grupių nariams kovos veiksmas tampa grupę vienijančiu savasties simboliu, o galutinis kovos tikslas – išsivadavimas iš „Vakarų okupacijos“. Analizuojamų grupių narių nuomone, Lietuva nėra laisva, nes Lietuvą yra okupavusios Vakarų valdomos politinės ir karinės organizacijos. Grupės narių pasaulėžiūroje NATO karių dislokavimas Lietuvoje siejamas su Lietuvoje vykstančia okupacija. Pavyzdžiui, 2017 m. vasario

23 dieną, kada Rusijoje nuo Sovietų Sąjungos laikų iki dabar švenčiama karių profesinė šventė, grupės *Lietuva laisva* narys paskelbė įrašą: „Su Vyrų diena, BROLIAI, DRAUGAI ir VISI PARTIZANAI, kovojantys prieš okupacines NATO'istų pajėgas, trypančias MŪSŲ Tėvynę!“ (RKA 2017). Taigi, analizuojamų grupių narių solidarumo jausmas susijęs su noru kovoti ir priešintis Lietuvos okupacijai. Įrašuose atsiranda bendruomeniškumą išreiškiantys žodžiai: broliai, seserys, bendraminčiai, sveiko proto žmonės ir t. t. Analizuojamų grupių narių įrašuose ne tik vyrai yra tapę kovotojais už Lietuvos laisvę. Įrašuose moterys taip pat yra įvardijamos kovotojomis⁴. 2016 m. vasario 23 dieną grupės *Užgrobita Lietuva* įrašė skelbiama: „Šiandien visi sveiko proto žmonės, vyrai ir moterys, ir jaunimas mini svarbią dieną, Tėvynės gynėjo dieną“ (RKA 2017). Analizuojamų grupių nariai neiškiria kovotojo lyties. Visi grupės ideologiją ir siekius pripažįstantys ir siekiantys priešintis asmenys yra laikomi grupę vienijančiais kovotojais.

Išanalizavus duomenis matyti, kad ne tik grupės narius vienijantis siekis priešintis tampa analizuojamų grupių simboliu tapatumo riboženklis. Analizuojamų grupių narius vienija bendrumo pojūtis, pasireiškiantis per tautiškumą: „VYK IŠ LIETUVOS PARAZITUS, LIETUVI, NES, PRIEŠINGU ATVEJU, TU NEBETURĖSI LIETUVOS. IŠSAUGOK TĖVŲ TAU DOVANOTĄ SAVO TĖVYNĘ“ (RKA 2017). Grupės narių nuomone, tautiškumas yra įgyjamas prigimtinio būdu, o teisę į tėvynės valdymą turi tautos palikuonys: „IR MŪSŲ PROTĖVIŲ ŽEMĖSE KAŽKAS TURI DIDESNES TEISES NEI MŪSŲ PROTĖVIŲ PALIKUONYS – DABARTINIAI LIETUVOS PILIEČIAI – GIMĘ ČIA IR UŽAUGĘ“ (RKA 2017). Taigi, pateikti pavyzdžiai rodo, jog „savo“ savotišku grupės simboliu riboženklis tampa etniškumas. Jolanta Kuznecovienė teigia, kad du trečdaliai Lietuvos gyventojų tautinę tapatybę konstruoja remdamiesi pilietiniais ir kilmės bruožais (Kuznecovienė 2008). Nors analizuojamų grupių nariai dabartinę šalies valdymo sistemą vertina sovietmečiu buvusios ideologijos požiūriu, tačiau kartu jie laiko save lietuviais ir Lietuvos piliečiais. Susidaro įspūdis, kad analizuojamų *Facebook* grupių nariai nepersiorientavo keičiantis šalies politinei ideologijai ir pasiliko prie senosios Sovietų Lietuvos politinės ideologijos.

⁴ Siekiant pagrįsti šį teiginį papildomai buvo peržiūrėtas prieš metus vasario 23 dieną paskelbtas įrašas. Šis įrašas papildė tyrėjos empirinę medžiagą.

Politinio protesto grupių savasties riboženkliais tapo praeityje buvusi ideologija, kuri grupių narių dabar yra perkeliama į XXI a. Dauguma dabarties įvykių yra vertinami sovietinių laikų vertinimo aspektu. Sovietiniais laikais Vakarai buvo vaizduojami nužmogėję, neva kapitalistinis valstybės valdymo pamatas skurdinantis ir išnaudojantis žmones. Sovietiniais laikais buvo teigiama, kad Antrasis pasaulinis karas – tai viena iš priešasčių ginti žmogų nuo iš Vakarų pasaulio sklindančio blogio. Sovietmečiu buvę gajūs mitai neišsitrynė iš šiuolaikinio posovietinio žmogaus sąmonės ir atgyja šiuolaikiniame pasaulyje. Socialiniame tinkle *Facebook* veikiančios politinio pasipriešinimo grupės dabartinę liberaliąją demokratiją laiko tautos priešu, o kova su menamu priešu tampa grupę identifikuojančiu veiksmu.

Grupinė tapatybė realioje erdvėje

Apžvelgus socialiniame tinkle *Facebook* grupių *Užgrobta Lietuva* bei *Lietuva laisva* narių braižomus tapatybės simbolinius riboženklis, kyla klausimas, ar šias virtualioje erdvėje gyvuojančias grupes galime vadinti bendruomenėmis, o jų virtualias tapatumo išraiškas traktuoti kaip bendruomeninės tapatybės atspindį. Individo siekis save priskirti kuriai nors grupei nėra tik vidinis noras save klasifikuoti. Empirinė medžiaga parodė, kad analizuojamose grupėse narius vienijanti ideologija ir siekiai bei saviidentifikacijos atspindžiai leidžia kalbėti apie stiprią šių grupių bendruomeninę tapatybę. „Savas“ ir „svetimas“ turi aiškias takoskyras, o grupių narių politiniai ir ideologiniai tapatybių aspektai veikia kaip tapatybių įcentrinimo objektai. Anot Auksuolės Čepaitienės, tai „yra pirminis veiksmas, įvykis arba motyvacija, skatinanti individą veikti pasirinkta kryptimi“ (Čepaitienė, 2001). Individai, judėdami pasirinkta kryptimi, turėdami konkrečius tikslus, įsitikinimus ir siekius, buriasi į bendruomenes. Šis kategorizacijos nulemtas būrimosi veiksmas tampa individų tapatumo organizavimosi forma. A. Cohenas teigia, kad žmonių tapatybes formuoja ne ekonomikos, izoliacijos nulemti veiksniai ar noras sekti praeities tradicijoms, bet žmonių siekis palaikyti tapatybes (Cohen 1993). Empirinė medžiaga parodė, jog analizei pasirinktų grupių „savo“ ir „svetimo“ riboženkliai labai išryškėja. Analizuojamų grupių bendruomeniškumo jausmas kuriamas per aiškius ir konkrečius grupės siekius ar ideologiją. Perteikiant Benedicto Andersono (Anderson 1999) įsivaizduojamų bendruomenių

idėją, medija sudaro individui sąlygas įsivaizduoti save esant platesnės visuomenės (tautos) dalimi. Socialiniame tinkle *Facebook* analizei atrinktos grupės įsivaizduoja save esant stiprioms bendruomenėms. Analizuojamų grupių tapatybę virtualioje aplinkoje sustiprina aiškūs bendri įsitikinimai, siekiai ir ideologija.

Bendruomenės tapatybei palaikyti būtini ritualai, šventės, susitikimai. Taip pat būtinas bendruomenės veiklos įprasminimas, kai dauguma narių išgyvena susivienijimo momentą. Grupių nariai įrašus skelbia dažnai, kartais kelis kartus per dieną. Atrodo, tai dažnas virtualių susitikimų skaičius, o įrašų ir komentarų skelbimas – tai kasdien vykstanti narių komunikacija. Nors analizuojamos grupės vienija nemažai bendraminčių, tačiau įrašus ir komentarus skelbia daugiausia nuo šešių iki dešimt narių. Visi kiti nariai yra pasyvūs stebėtojai ir savo dalyvavimą patvirtina spaudinėdami po įrašais esančius jaustukų mygtukus.

Tačiau ar virtualioje erdvėje kurtas ir puoselėtas tapatybes galima išlaikyti ir palaikyti realiame pasaulyje? Irma Šidiškienė, atlikusi internetinių vestuvių tekstų analizę, teigia, kad „[a]ptarti pasisakymai rodo slaptas, užslėptas ir realiame pasaulyje retai kada aplinkiniams išsakomas nuomones, rūpesčius <...>. Internetinėje erdvėje jos gali drąsiau reikšti savo nuomonę ir atitinkamai mėginti elgtis realiame gyvenime, konkrečiose situacijose“ (Šidiškienė 2009). Analizei pasirinktų grupių narių konstruojamas tapatumas ir siekiai realiame gyvenime neatsiskleidžia. Analizuojant grupių narių įrašus buvo įdomu žvilgterti į grupių skiltyje „įvykiai“ skelbiamus renginius.

Socialinio tinklo *Facebook* grupių skiltyje „įvykiai“ yra fiksuojami grupių narių sukurti įvykiai. Į šią skiltį taip pat patenka ne tik grupių narių sukurti įvykiai. Įvykiai gali būti sukurti kitų socialinio tinklo *Facebook* grupių narių, puslapių administratorių ar pavienių vartotojų. Tačiau jei grupės aplinkoje grupės narys paskelbs įrašą, kuriame pristatys už grupės ribų sukurtą įvykį, jis automatiškai atsidurs grupės „įvykiai“ renginių sąrašė. Įvykiai dažniausiai kuriami siekiant pristatyti renginį, koncertą, akciją ar kitą realiame pasaulyje būsimą įvykį. Tačiau socialiniame tinkle *Facebook* pasitaiko tokių įvykių skelbimų, kurie kviečia vartotojus virtualiai dalyvauti renginiuose ar įvykiuose. Dažnai skelbiant įvykį pranešama, kad renginys bus transliuojamas gyvai, o vartotojai, prisijungę prie savo paskyrų, gali dalyvauti renginyje virtualiai. Tačiau didžiausios dalies sukurtų

Facebook renginių skelbimų tikslas yra pakviesti socialinio tinklo *Facebook* vartotojus dalyvauti realiame pasaulyje vykstančiuose įvykiuose.

Grupės *Užgrobita Lietuva* įvykių skiltyje skelbiami 2015–2016 m. vykę renginiai. Šios grupės „įvykių“ skiltyje yra paskelbta 10 renginių. 2 iš jų yra protesto akcijos: „Stabdyk vergų darbą“ ir „Neikim į parduotuvę 3 dienas“. Kiti renginiai – tai kvietimai į koncertus, seminarus ar masažo kursus. Nė vienas iš išvardytų renginių nėra organizuojamas šios grupės narių.

Grupės *Lietuva laisva* įvykių skiltyje skelbiami 2014–2016 m. sukurti įvykiai. Visi šios grupės skiltyje paskelbti įvykiai yra diskusijų, protesto, piketo renginiai. Renginys „Pabėgėlių krizė xXx NATO prieš Rusiją xXx 3 Pasaulinis“ (RKA 2017) buvo organizuojamas grupės *Lietuva laisva* administratoriaus. Šis renginys vyko 2016 m. gegužės 5 d. Kaune. Renginio informacinėje sienoje pažymėta, kad renginyje dalyvavo 18 žmonių, renginiu susidomėjo 32, o kvietimus į šį renginį gavo apie 1500 *Facebook* vartotojų. Šiame renginyje mygtuką „dalyvauti“ paspaudė 5 šios grupės nariai. Renginio programoje rašoma: „Susitikimas–diskusija su portalu „LDiena.lt“ redaktoriumi, vienu drąsiausių žmonių Lietuvoje, Laurynu Ragelskiu. Diskusijos temos: „Pabėgėlių krizė, NATO prieš Rusiją, III Pasaulinis“ (RKA 2017). Renginio svečias yra analizuojamos *Facebook* grupės *Lietuva laisva* administratorius. Taigi, analizuojamos grupės administratorius pakvietė grupės narius į susitikimą–diskusiją, o renginyje dalyvavo tik 5 šios grupės nariai.

Empiriniai duomenys parodė, kad socialiniame tinkle *Facebook* įkurtų analizuojamų grupių nariai kontakto „veidas į veidą“ realiame pasaulyje beveik neturi. Susidaro įspūdis, kad virtualioje erdvėje įsikūrusios grupės savo tapatybę palaiko tik virtualioje erdvėje. Būtų galima teigti, kad analizuojamų grupių narių tapatybė yra virtualiai prisitaikiusi tapatybė, kuri nėra palaikoma realiame pasaulyje. Anot Zygmunto Baumanno, „tapatybės klausimas pasikeitė nuo kažko, ką turi vos gimęs, į užduotį: turi sukurti nuosavą bendruomenę. Skirtumas tarp tinklo ir bendruomenės yra tas, kad bendruomenei priklausai tu, o tinklas priklauso tau. Tačiau dauguma žmonių socialinius tinklus naudoja ne tam, kad vienytųsi, praplėstų savo akiratį, bet priešingai – kad apsibrėžtų sau komforto zoną, kurioje vieninteliai jų girdimi garsai yra jų pačių balso aidas, o vieninteliai matomi dalykai yra jų pačių veido atspindžiai“ (Baumann 2016). Galima sutikti su autoriaus mintimi, kad virtualioje erdvėje individų vykdoma informacijos

fragmentacija įkalina jų pačių filtracijos būdu susikurtuose informaciniuose arealuose. Virtualioje erdvėje įsikūrusių bendruomenių nariai stengiasi izoliuoti save nuo „kitos“ aplinkos, o savo tapatybę palaiko būdami tarp „savų“ ir vengdami kitokio kontakto. Empirinė analizė parodė, kad socialiniuose tinkluose vyksta informacijos fragmentacija. „Svetimas“ tampa tas, kuris nepalaiko grupių narių puoselėjamos ideologijos ar siekių, o grupių įrašuose pateikiama tik grupių ideologijai palanki informacija. Analizuojamų grupių nariai vengia kontakto su realiu pasauliu ir taip save panardina į „komforto“ zoną, kurioje egzistuoja tik jų įsitikinimus ir siekius palaikantys virtualūs bendruomenės nariai.

Išvados

Išanalizavus socialiniame tinkle *Facebook* įkurtų grupių *Užgrobita Lietuva* ir *Lietuva laisva* narių įrašus, išryškėjo aiškūs braižomi tapatybės simboliniai riboženkliai. Analizuojamų grupių narių tapatybės simbolinė taksosyra yra išreiškiama per politinį ir ideologinį aspektus. Analizuojamų grupių narius vienijančiu ideologiniu politiniu pagrindu tapo socializmas ir jo atkūrimas.

Socialiniame tinkle *Facebook* įkurtų grupių *Užgrobita Lietuva* ir *Lietuva laisva* narių įrašuose atsiskleidžia „savo“ simboliniai riboženkliai. Socialiniame tinkle *Facebook* veikiančios politinio pasipriešinimo grupės dabartinę liberaliąją demokratiją laiko tautos priešu, o kova su menamu priešu tampa grupę identifikuojančiu veiksmu. Nors analizuojamų grupių nariai dabartinę šalies valdymo sistemą vertina sovietmečiu buvusios ideologijos požiūriu, tačiau kartu jie laiko save lietuviais ir Lietuvos piliečiais. Susidaro įspūdis, kad analizuojamų *Facebook* grupių nariai nepersiorientavo keičiantis šalies politinei ideologijai ir pasiliko prie senosios Sovietų Lietuvos politinės ideologijos.

Grupių narių diskusijose išryškėjo dvi „kito“ kategorijos: Lietuvos Seimo nariai, vykdomoji valdžia, politinis elitas ir tautiečiai, kurie nesipriešina ir sutinka su Lietuvoje vykdoma politika. Žlugus Sovietų Sąjungai demokratinis pagrindus Lietuvą valdantis politinis elitas tampa svetimas ir patenka į neigiamai vertinamą „kito“ kategoriją. Analizuojamų grupių nariai, siekdami paryškinti „kito“ svetimumą, Lietuvos valdantįjį elitą prilygina kitai etninei grupei (žydams), taip atskirdami kitu nei analizuoja-

mų grupių nariams šališku ideologiniu pagrindu valdantįjį elitą nuo visos tautos. Dar viena „svetimo“ kategorija atsiskleidžia išryškinant žmogiškas ydas. Suprantantys ir vertinantys tikrąją tiesą asmenys tampa savi, o svetimi tampa tie tautiečiai, kurie dėl menko intelektualinio suvokimo nesugeba įvertinti ir suprasti „tikrosios“ tiesos arba dėl šiuolaikinio dvasinio balanso sutrikimo negali išvelgti žmogiškumo.

Išanalizavus socialiniame tinkle *Facebook* pasirinktų grupių narių įrašus susidaro įspūdis, kad grupių nariai turi monolitišką ir nuolat palaikomą tapatybę, o bendruomeniškumo saitai yra tvirti. Tačiau išanalizavus grupių narių „įvykių“ skiltį paaiškėjo, jog virtualioje erdvėje palaikoma stipri grupinė tapatybė nėra išsaugoma realioje erdvėje. Empirinė medžiaga parodė, kad analizuojamų virtualių grupių nariai kontakto „veidas į veidą“ realiame pasaulyje beveik neturi. Fizinio grupių narių kontakto nebuvimas leidžia daryti prielaidą, kad analizuojamų virtualių grupių kuriama bendruomeninė tapatybė yra palaikoma tik virtualioje erdvėje. Virtualioje erdvėje įsikūrusių bendruomenių nariai stengiasi izoliuoti save nuo kitokios aplinkos, o savo tapatybę palaiko būdami tarp „savų“ ir vengdami kitokio kontakto. „Svetimas“ tampa tas, kuris nepalaiko grupių narių puoselėjamos ideologijos ar siekių, o grupių įrašuose pateikiama tik grupių narių ideologijai palanki informacija.

Šaltiniai

RKA 2016–2017. Rasos Kasperienės archyvas. *Radikalios dešinės Facebook grupės Lietuvoje*. Katar TNS 2017. *Metinė žiniasklaidos tyrimų apžvalga*. Prieiga internetu: http://www.tns.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Kantar_TNS_Metin%C4%97_%C5%BEiniasklaidos_tyrim%C5%B3_ap%C5%BEvalga_2017m.pdf [žiūrėta 2018 04 28].

Literatūra

Anglickienė 2006 – Laima Anglickienė. *Kitataučių įvardis lietuvių folklore*. Vilnius: Versus aureus.

Barth 1969 – Fredrik Barth. *Ethnic groups and boundaries*. Boston: Little Brown.

Baumann 2004 – Gerd Baumann. *Alterity: a Structural approach. Grammars of identity*. New York, Oxford: Berghahn, 18–50.

Baumann 2016 – Zygmunt Baumann. *Socialiniai tinklai yra spąstai*. Prieiga internetu: <http://www.vdu.lt/lt/z-baumanas-socialiniai-tinklai-yra-spastai/> [žiūrėta 2017 02 28].

Brauchler 2013 – Birgit Brauchler. *The Moluccan Conflict on the Internet. Cyberidentities at war*. London: Berghahn Books.

Cohen 1993 – Anthony Cohen. *The Symbolic Construction of Community*. London, New York: Routledge.

- Čepaitienė 2001 – Auksuolė Čepaitienė. Atgavinant etninį tapatumą: individas, simbolis, vieta. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 1 (10). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 167–198.
- Čiubrinskas 2008 – Vytis Čiubrinskas. Tautinio identiteto antropologinio tyrinėjimo klausimai. *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 13–27.
- Donath 1995 – Judith Donath. Identity and deception in the virtual community. *Communities in Cyberspace*. London: Routledge, 29–59.
- Duijker, Frijda 1960 – Hubertus Duijker, Nico Frijda. National character and national stereotypes. *A trend report prepared fo the International Union of scientific psychology*. Amsterdam.
- Firth 1973 – Raymond Firth. *Symbols: Public and Private*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Koh, Kim – Joon Koh, Young-Gul Kim. Sense of Virtual Community: A Conceptual Framework and Empirical Validation. *International Journal of Electronic Commerce*, 8 (2). Oxford: Taylor & Francis, 75–93.
- Kioski 2015 – This is How Pro-Russia Trolls Manipulate Finns Online – Check the List of Forums Favored by Propagandists. Prieiga internetu: <https://www.stopfake.org/en/this-is-how-pro-russia-trolls-manipulate-finns-online-check-the-list-of-forums-favored-by-propagandists/> [žiūrėta 2018 05 10].
- Kuznecovienė 2008 – Jolanta Kuznecovienė. Lietuvių tautinis identitetas: bruožai ir tipai. (Ne)lietuviškumo dėmenys: savo / svetimo ribų braižymas. *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 55–74.
- Memmi 2006 – Daniel Memmi. The nature of virtual communities. *Al&Society* (20). New York: Routledge, 288–300.
- NATO StratCom COE 2016 – *Social Media as a Tool of Hybrid Warfare*. Prieiga internetu: <https://www.stratcomcoe.org/download/file/fid/5314> [žiūrėta 2018 05 10].
- Tismaneanu 2003 – Vladimir Tismaneanu. *Išsižadavimo fantazijos. Pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas*. Vilnius: Mintis.
- Savoniakaitė 2006 – Vida Savoniakaitė. Įvadas. Tapatybė erdvėje ir laike: kintantys regionai. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 7 (17). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 19–37.
- Šidiškienė 2010 – Irma Šidiškienė. Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 10 (19). Vilnius: Istorijos instituto leidykla, 37–60.

Rasa Kasperienė

FACEBOOK GROUPS IDENTITY BOUNDARIES

Summary

This article object is the Facebook groups symbolic virtual boundaries expression on virtual space. Facebook groups members values, ideas, and opinions expressed in the posts or comments is defined as symbolic iden-

tity boundaries. There is also groups members ideology defined as cultural symbols.

The material for this research was collected on social network Facebook. Two Facebook groups were selected for this study: *Užgrobtą Lietuvą* and *Lietuva laisva*. Facebook groups members are united in order to resist globalization and criticize the western countries and Lithuanian policies. The group's members is united by the desire to see different Lithuanian political system. The research material consisted of the last 400 entries published by each group (200 of each group).

Social network groups *Užgrobtą Lietuvą* and *Lietuva laisva* posts showed „selves“ symbolic identity boundaries. The current liberal democracy is becoming an enemy of the group members and the fight against the imaginary enemy becomes an identifiable factor for the group. The group's members estimate the current Lithuanian political governance system considering the Soviet period ideology, but in the other hand identifying themselves as Lithuanians. It seems that analysed Facebook groups members has experienced identity stagnation and has not changed orientation together with new accepted country's political ideology.

The analysis showed that two “others” categories has emerged: Lithuanian governance, the political elite and compatriots that is not resists Lithuanian policy. In order to highlight the „others“ the ruling elite of Lithuania is equated with Jews to split them from the entire nation and anti-resist Lithuanians is equated with lower mental level people. The lower mental level Lithuanians is equated because of its perception they can't understand the „true“ truth or because of contemporary balance disorder they are anti humane.

Selected groups first impression showed that Facebook groups members have a monolithic and continuously maintained identity, and the links of community are strong, but *Facebook events* analysis showed that the virtual group identity is not live in real world. The empirical material showed that group members do not have the “face to face” contact in real world. The lack of physical contact between groups members makes it possible to assume that virtual community identity is maintained only in the virtual space.